

ЭКИ БАСКЫЧТУУ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНДА АДИСТИН МААЛЫМАТТЫК ЖАНА МАДАНИЯТ ТААНУУЧУЛУК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮ

ИНФОРМАЦИОННАЯ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА В СИСТЕМЕ ДВУХУРОВНЕВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Түйүндүү түшүнүктөр: маалыматтык компетенттүүлүк, жаңы технологиялар, жаңы ык-уsulдар, маданият таануу компетенциясы, кесиптик компетенттүүлүк, ишкердүүлүк, кесиптик ишмердик, көндүм, жөндөм, шык.

Ключевые слова: информационная компетентность, новые технологии, новые методы и приемы, культурологическая компетенция, профессиональная компетентность, деятельность, профессиональная деятельность, умения, навыки, способности.

Дүйнө жүзүндө глобализация жана маалымат технологиясынын өнүгүшү өндүрүштү гана түп тамырынан өзгөртпөстөн, билим берүү тармагында да өтө кескин өзгөрүүлөрдү жаратууда. Келечектеги кесипкөй адистерди даярдоодо аларды компьютердик программаларда иштей билүүгө, интернет аркылуу керектүү билимдерди алууга үйрөтүүгө басым жасоо аркылуу тилдик билимдерин өркүндөтүүгө жетиштирүү зарыл маселелерден экени каралууда. Компьютердик негизде тил үйрөтүү дидактикалык даярдыкты талап кылат. Ал эми мамлекеттик тилди окутуунун методикасында да дидактикага көңүл буруу өзгөчө маанилүү. Дидактикалык даярдыктын бир бутагы окутуунун жаңы технологияларын колдоно билүү жаатында иш алып баруу болуп саналат. Жогорку окуу жайдын студенттерине дидактикалык билимдерге, көндүмдөргө, билгичтиктерге үйрөтүүдө, аларды окутуунун жаңы технологиялары менен куралдандыруу зарыл. Мамлекеттик тилди окутууда жаңы технологиялар, жаңы ык-уsulдар билим берүүнүн сапатын жана натыйжалуулугун арттырууда чоң мааниге ээ.

Маалыматтык компетенттүүлүк – бул негизги компетентциялардын бири. Анын объективдүү жана субъективдүү жактары бар. Студенттердин маалыматтык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү милдеттерине төмөнкүлөр кирет:

а) информатика жана маалыматтык коммуникациялык технологиялар тармагынан билимдер жана шык – жөндөм менен байытуу;

б) коммуникативдик, интеллектуалдык жөндөмдөрдү өнүктүрүү;

в) бирдиктүү маалымат мейкиндигинде интерактивдүү диалогду ишке ашыруу.

Бул компетенттүүлүктө билим алуучулардын дүйнөнү таанып билүүсүнө жана инсан катары

калыптанышына көмөктөшкөн билим, билгичтик, билимдүүлүктүн жашоосу деп белгилешет.

Кыргыз тилинде маалымат алуу менен студент аны өз турмушунда кеңири колдоно алат. Себеби кыргыз тилинин практикалык курсу студенттердин өз эне тилинде туура сүйлөөсүнө, өз оюн башкаларга ачык, так жеткире билүүсүнө, баарлашуу чеберчилигине, оозеки кеп ишмердүүлүгүнө, диалог, монолог, маектешүү, пикирлешүү, өз алдынча жазуу жүзүндө баяндама, дилбаян, эссе жаза алууга жетиштирет. Кептин ар кыл стилдери жана түрлөрү боюнча практикалык иштерди аткара алуусу, кырдаал шартка ылайык логикалуу, аргументтештирип, далилдүү сүйлөй билүүсүнө, иш кагаздарынын үлгүлөрүн даярдай алуусуна, тактап айтканда, кыргыз тили сабагынан алган билгичтик, көндүмдөрүн өзүнүн турмушунда кенен пайдалануу менен, муктаждыктарын канааттандыра алуусуна алып келет.

Бүгүнкү социалдык динамикага умтулган жаңы заман салттык менталдуулуктан башка да, жаңы менталитетке ээ болууну талап кылып отурат. Мезгилдин агымынан артта калбаш үчүн билим берүү жаатында, билимдүүлүк, профессионалдык компетенттүүлүк, ишкердүүлүк, социалдык мобилдүүлүк, укук сыйлоо, мыйзам сыйлоо, демократиялык принциптерге берилгендик сыяктуу ж.б. жаңы инновациялык сапаттарды күтүшү зарыл болуп турат. Ушул өңүттөн караганда дүйнөлүк прогрессивдүү маданияттын өрнөктөрүн, эл аралык этиканы өздөштүрүү, башка улуттардын дөөлөттөрүнө түшүнүү менен мамиле жасай билүү касиетине ээ болуу, аны менен бирге эле өзүбүздүн улуттук колорит, руханий баалуулуктар унутта калбашы - улуттук өнүгүүбүздүн шарттарынын бири экендигин туюнтуу, аны мамлекеттик тил сабагында да жайылтуу, маалымат берүү зарыл нерсе. Кыскасы, тилди окутуп, үйрөтүү менен бирге жалпы адамзаттык баалуулуктарга жана жаңы инновациялык сапаттарга ээ болуу багытында маалымат берүү кириши керек.

Эки баскычтуу билим берүү системасында келечектеги кесип ээсинин маалыматтык компетенцияларга ээ болушу жана келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүндө, практика жүзүндө колдоно билүүсү зарыл нерсе. Маалыматтык компетенцияга ээ болуу, окуу процессин уюштуруунун

белгилүү дидактикалык принциптерин ишке ашырууга, окутуучунун ишмердүүлүгүн жаңы мазмун менен байытып, анын негизги окутуучу, тарбиялоочу жана өнүктүрүүчү функцияларына көңүл бурулушун камсыз кылат. Азыр Болон процессине кирип, анын системасында окуп жатканыбызда кесипке багыттап окутууга өзгөчө маани берилүүдө. Ага ылайык кайрадан жаңы системанын талаптарына жооп бергидей окутууга арналган окуу программаларын түзүүдө, окуу китептерин басып чыгарууда баары бир улуттук колорит, руханий баалуулуктар унутта калбаш керек. Профессионалдык жактан калыптанышына багытталган билим берүү боюнча эффективдүү аракеттеги системаны түзүү менен бирге маданий баалуулуктарды келечек муунга тааныштырып, унутта калтырбай окутуу, маалымат берип, үйрөтүп жүрүп отурууну калтырбашыбыз керек. Бул нерсе мамлекеттик тилди компютерлештирүү аракеттерин жасап жаткандардын эсинде да, окуу куралдарын түзүүчүлөрдүн да эсинен чыгарбоого тийиш. Юрист укутук маалыматтарды гана, экономист экономикалык тексттердер жана термендер боюнча гана маалымат алуу менен чектелбей, алар менен бирге улутубуздун сыймыгы болгон “Манас” эпосу, улуу инсандар, улуттук каада – салт, улуттук кийимдер, руханий байлыктарыбыз жөнүндө маалыматтарды алып, билимдерин тереңдетип туруулары жөн.

Кесипке багыттап окутууда окутуунун нугун жаңы багытка бурууга, мазмунун жаңылоого, окутуунун ыкма, формаларын түп тамырынан бери өзгөртүү иш аракетин жасоо сунуштары сунушталып келет.

Жогорку окуу жайларда окулган “Маалыматтык жана компютердик технологиялар” сабагы студенттин кесиптик ишмердигинде аралык предмет болуп, анда педагогика-психологиялык, предметтик-методикалык жана технологиялык бөлүмдөрү билим берип келет. Окулган бул курстун максаты – маалыматтык технологиялардын каражаттарын окуу процессинде колдонуудагы келечектеги кесип ээсинин билим, билгичтик жана көндүмдөрүнүн системасын калыптандырууга кызмат өтөйт. Студент өзүнүн тил боюнча алган билимин ар түрдүү маалыматты алууда жана берүүдө бул предметтен алган билиминин негизинде колдоно алышы керек.

Студенттин маалыматтык компетенттүүлүгүнүн калыптанышы жана өнүгүшү маалыматты өткөрүп берүү, тагыраак айтканда – аны колдонуу ыкмаларын жана методдорун өткөрүп берүү жолу менен ишке ашырылат. Инсандын маалыматтык компетенттүүлүгү жана коомдун маалыматтык компетенттүүлүгү – өз ара өнүгүүчү, бири-бирин байытуучу объектилер. Демек, маа-

лыматтык компетенттүүлүктүн инсандык деңгээли коомдун маалыматтык компетенттүүлүгүнүн деңгээлинен көз каранды. Ал өз кезегинде ага кирген субъекттердин маалыматтык компетенттүүлүгү менен аныкталат.

Ошондой эле, интернет аркылуу маалыматтын пайдалуу мүмкүнчүлүгү менен камсыз кылуу аркылуу, маалыматтык-коммуникативдик технологиялар студенттердин өз алдынча иштөөсүнө өбөлгө түзөт. Маалыматтык компетенциянын өрчүшү, алдыга максат коюну өнүктүрүү, өз ишин пландаштыруу, ошондой эле натыйжаларды контролдоо, план боюнча иштөө, өз окуу ишмердигине баа берүү, андагы проблемаларга көңүл бурууну үйрөтөт. Интернет каражаттарын пайдалануу менен студент маалыматты жогорку деңгээлде түшүнүүгө, өз алдынча билим алууга, алардын ой жүгүртүү жөндөмдүүлүгүн өнүгүшүнө мүмкүндүк берет. Реалдуу буюмдардын (телевизор, магнитофон, телефон, факс, компютер, принтер, көчүргүч техника, модем ж.б) маалыматтык технологиялардын (аудио-видеога жазып алуу, электрондук почта, ММК, интернет) жардамы менен керектелүүчү маалыматты издөө, анализдөө, тандоо, уюштуруу, өзгөртүү, сактоо жана таратуу ыкмаларын үйрөнсө болот. Ушул эле компетенциялар студенттин окуу материалынан, илимий булактардан жана айланадан алынган маалыматты туура жана ыңгайлуу колдонуусун талап кылат.

Маалыматтык – коммуникативдик технологиялардын өнүгүшү менен учурдагы окутуучунун ролу трансформацияланат, ал бул чөйрөдө билимге ээ болуу гана эмес, аларды өз кесиптик ишинде пайдалануу боюнча адис болуп, студенттин бул багытта инсан катары өнүгүшүнө багыт берүүгө милдеттүү. Ошондуктан мурда колдонулуп келинген окуу иштерин уюштуруу формаларын кайра карап чыгуу жөндүү, б.а. сабакты түшүндүрүү ыкмасын да жаңылоо зарыл. Биздин көз карашыбызча, аралыктан окутуу формасында маалыматтык – коммуникативдик технологияларды жайылтып, студенттердин өз алдынча окуу иштерин, изилдөө түрүндө чыгармачыл, тажрыйбалык иштердин санын көбөйтүү да пайдалуу. Бүгүнкү күндө ар тараптан компетенттүү студенттерди даярдоодо маалымат технологиясынын жетишкендиктерин билгичтик менен пайдалануу заман талабы болуп саналат.

Ал эми дүйнөнү илимий деңгээлде түшүнүп, таануу тажрыйбасы студенттердин кругозорун кеңейтүүсүн талап кылат. Мамлекеттик тилди окутууда түпкү улуттун адабий, маданий мурстарын кеңири өздөштүрүү менен бирге өз алдынча иштөөгө толук шарттар түзүү. Тексттер, көнүгүүлөр менен иштөөдө, дидактикалык материалдарда, практикалык жумуштарда кыргыз элинин

жана дүйнө элинин маданий баалуулуктарын, көркөм эстетикалык рухий-маданий жетишкендиктерин чагылдырылууда студенттер аларды таанып билүүгө, өз алдынча иштөөгө, өз ишин уюштуруп, маселелерди чече билүүгө жалпы билим деңгээлдеринин калыптануусуна өбөлгөлөр түзүлөт. Кыргыз тили бардык тармактагы билимдерди өздөштүрүүнүн негизги булагы экендиги, алардын баары байланыш-катнаштын куралына айланган – бул жалгыз тил аркылуу гана үйрөтүлөөрүнө басым жасалып, карым-катнаш жасоодогу, маалыматтарды алуудагы тилдин коммуникативдик-практикалык жактан студенттерге жеткирүү менен өз ишин уюштурууга шарттарды түзүү. Жыйынтыгында студент маданият таануучулук компетенцияны өздөштүрүү менен бирге тилдин касиеттерин терең үйрөнүү менен өз жашоосунда, келечек кесибинде пайдалана алгыдай, өз алдынча маселе чече алгыдай деңгээлге көтөрүү.

Мамлекеттик тилди окутуудагы маданият таануу компетенциясын калыптандыруу – бул өз элинин улуттук маданиятын билүү, анын өзгөчөлүгүн таануу, маанилүү баалуулук багыттарын калыптандыруу, элдин жашоосунда эне тилдин өзгөчө баалуу экенин түшүндүрүү, жогорку окуу жайдын студенттеринин адептик рухий дүйнөсүн, анын улуттук аң-сезимин өнүктүрүүсүнө өбөлгө түзөт.

Бул компетенцияда өзүнө улуттук жана жалпы адамзаттык маданияттын бөтөнчөлүктөрүн, адамдын, адамзаттын руханий адеп – ахлактык жашоо негиздерин, үй-бүлөлүк, коомдук көрүнүштөрдүн жана салттардын негиздерин, илим жана диндин адамдын турмушундагы ролу жана алардын дүйнөгө болгон таасири жөнүндөгү билимин камтыйт.

Адабияттар:

1. И.А. Зимняя, Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
2. А.К. Маркова Психология профессионализма. М., 1996.
3. А.В. Хуторской Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А.В. Хуторской, Л.Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / под ред. А.А. Орлова. – Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С. 117-137